

ŞƏFƏQ ÖMƏROVA

Bakı Avrasiya Universiteti

E-mail: Shefeg_musstafayeva@mail.ru

QLOBALLAŞMA: İNKİŞAF STRATEGİYASI

Açar sözlər: Avropa inteqrasiyası, Avropa ttifaqı, Qloballaşma, Maastrixt Müqaviləsi, Şengen sazişi, Amsterdam müqaviləsi

Ключевые слова: Европейская Интеграция, Европейский Союз, Глобализм, Маастрихский договор, Шенгенское соглашение, Амстердамский договор

Key words: European integration, Eureka Union, Globalization, Maastricht treaty, Schengen treaty, Amsterdam treaty

Zaman hər şeyi dəyişməyə qadirdir. Cəmi bir nəslin həyatı dövründə elə hadisələr baş vermişdir ki, onları qavramaq xüsusi bilik, dünyada baş verən siyasi, ictimai, iqtisadi prosesləri dövründən təhlil etmək bacarığı tələb edir.

Qloballaşma fenomeni son vaxtlar ən çox tədqiqat obyektinə çevrilmişdir. Onun ətraflı tədqiqi qloballaşmanın sosial aspektləri Ümumdünya komissiyası tərəfindən aparılmışdır.[1, 106] Beynəlxalq Əmək Təşkilatı bu sənədi "Ədalətli qlobalizasiya. Zaman üçün imkanların yaradılması" 2004-cü ildə dərc etdirmişdir. BMT-nin Baş Assambleyası bu məruzəni həqiqi və ədalətli qloballaşma haqqında beynəlxalq dialoqa bir töhvə kimi qiymətləndirmişdir. Əsasən sosial problemlərə yönəlmiş bu tədqiqatda qloballaşma proseslərinin idarə edilməsinin ümumi prosesləri- dövlət institutlarının fəaliyyəti, beynəlxalq iqtisadi əməkdaşlığın və maliyyə sisteminin inkişafı, regional inteqrasiya öz əksini tapmışdır. Bunu başa düşmək olar, çünki qloballaşmanın törətdiyi neqativ halların aradan qaldırılması işində yardımçı ola bilər.

Dövlətlərin qarşılıqlı münasibəti, onların arasında əlaqələrin ticarət, xarici investisiyaların və kapitalın digər formalarının hərəkəti ona gətirib çıxarmışdır ki, iqtisadi planda qüdrətli ölkələr dünyanın ən ucqar bölgələrinə belə təsir edə bilər. Bu isə öz növbəsində Avropa İttifaqının təmsalında gördüyünüz kimi qlobal idarəetmənin daha incə, kamil mexaniziminin olmasını zəruri edir.

Məlumdur ki, dövlətlərin formal bərabərliyinə baxmayaraq- bu Avropa İttifaqının bütün sənədlərində təsbit edilmişdir- onların qərarlarının hazırlanması və qəbul edilməsindəki iştirakı heç də eyni səviyyədə deyil və "ağır çəkili" dövlətlərin iqtisadi və siyasi gücündən asılıdır. Məsələn XX əsrin sonunda Avropa İttifaqı, ABŞ, Kanada və Yaponiya dünya əhalisinin 14% təşkil etdikləri bir halda Beynəlxalq Valyuta Fondunda 56% səsə malik idilər. "Böyük səkkizlik" ölkələrinin başçılarının zirvə görüşlərinə antiqlobalistlərin etirazı məhz bu faktorla bağlıdır.

Avropa İttifaqı bir qurum kimi islahatlara məruz qalır və öz quruluşunu heç də dəyişməz saymır. Avropa İttifaqı hazırda inteqrasiya birliyinin ən uğurlu nümunəsi sayıla bilər. Onun təsirliyinin və cazibədarlığının artması son illərdə gedən genişlənmə prosesləri ilə təsdiqlənir. Mövcud olduğu dövrdə Aİ təkcə iqtisadi əməkdaşlıq sahəsində deyil, həmçinin buraya daxil olan dövlətlər arasında siyasi anlayışmaya, insan haqlarının təmin edilməsinə, demokratiyanın inkişafına və qanunun aliliyinə nail olmuşdur.

Öz müstəqilliyini bərpa etmiş gənc Azərbaycan Respublikası üçün Avropa ölkələrinin təcrübəsi mühüm əhəmiyyət kəsb etməkdədir. Akademik R. Mehdiyevin qeyd etdiyi kimi Respublikamız Avropanın bir hissəsi kimi onun qurumlarının işində iştirak etmək yolunda uğurlu addımlar atır. İqtisadi sahədə Azərbaycan qloballaşma proseslərinə qoşularaq Avropa İttifaqı ilə əlaqələrin genişlənməsinə xüsusi diqqət ayırır.[2]

Avropada Birliyinə gedən yol heç də hamar olmamış və bir neçə mərhələdən keçmişdir. Altı dövlətin inteqrasiyası ilə başlanmış bu proses getdikcə yeni vüsət almışdır.

Təbii ki, Birliyə yeni üzvlərin qəbil edilməsi xeyli hazırlıq keçildəndən sonra baş verir.

1973-cü ildə, Danimarka, İrlandiya və Böyük Britaniyanın Avropa Birliyi üzvlüyünü qəbulu barədə müqavilə imzalandı.[3,483]

Inteqrasiya proseslərinin daha sürətlənməsi 1986-cı ildə Vahid Avropa paktının qəbul edilməsi ilə bağlıdır. Bu sahədə üzv dövlətlər bir sıra iqtisadi-siyasi məsələlərdə Avropa Birliyinin mərkəzi orqanlarına güzəştə gedərək daha geniş hakimiyyətin formalaşmasına imkan yaratdılar.

Avropa İttifaqı daxilində gedən inteqrasiya proseslərini bir-biri ilə rəqabət aparən qüvvələrin olmasını nəzərə almaq lazımdır. Bunlar «Avropapərəst» və Avroskeptiklərdir. Avropapərəstlər qeyd edir ki, qloballaşma yaşayış səviyyəsinin yaxşılaşması, yeni iş imkanları, azad məlumatın geniş və rahat əldə olunmasını, mədəniyyət və sivilisasiyanın qarşılıqlı öyrənilməsinin artmasına töhvə vermişdir.

Avroskeptisizmin mərkəzi Böyük Britaniya hesab edilir. Britaniyalıları Avropada gedən inteqrasiya proseslərində oynadıqları rola görə "qəribə partnyor" adlandırırlar. Bununla belə, Britaniyanın Mühafizəkarlar Partiyasının təmsil etdiyi hökumət azad bazar iqtisadiyyatının hər yerdə inkişaf etdirilməsinin qəti tərəfdarı idi. Ona görə də hər yeni müqavilənin vahid bazarın formalaşdırılmasına yönələcəyi təqdirdə Britaniya hökuməti bəzi sahələrdə güzəştə getməyə meyilli olduğunu nümayiş etdirirdi.

Avroskeptiklər və ya inteqrasiya proseslərinə şübhə ilə yanaşanlar isə "milli maraq dairəsi" hesab edilən sahələrdə dövlətlərinin səlahiyyətlərinin alınmış ittifaq orqanlarına verilməsinə kəskin müqavimət göstərən qüvvələrdir. Bu qüvvələri barışdırmaq və ya onların arasındakı ziddiyyətləri aradan qaldırmaq mümkün olmadıqda, İttifaq qeyri-müəyyənlik və qeyri-sabitlik dövrünə qədəm qoyur ki, buna da Avroskleroz dövrü deyilir. Vahid Avropa Aktının qəbul edilməsi ilə Avroskleroz dövrü məhdudlaşdırıldı və daha dərin inteqrasiyaya nail olmaq istiqamətində nəzərəcarpacaq irəliləyişlər əldə edildi. Bu Akt heç də qarşıya qoyduğu bütün məqsədlərinə çatmadı. Çünki Böyük Britaniya və onun Baş Naziri Marqaret Tetçer dəyişikliklərə qarşı ardıcıl müqavimət göstərirdi. Bütün bunlara baxmayaraq, Akt vahid daxili bazarı formalaşdırmaq və Birliyin idarəçiliyində dəyişikliyə nail olmaq istiqamətində ilk ciddi addım kimi qiymətləndirilməlidir. Avropa Birliyi daxilindəki institutlara, qurumlara daha çox səlahiyyət vermək, proseduraları daha da səmərəli etmək qarşıya qoyulmuş əsas məqsədlərdən idi.

Qloballaşma istər-istəməz insan-mühit, insan-cəmiyyət, insan-təbiət münasibətlərinə yenidənqiymətləndirmə meyarları ilə yanaşmağı tələb edir.[9]

Qloballaşma müxalif olanların sayı get-gedə artmaqdadır. Onlar belə düşünürlər ki, böyük dövlətlərin fəaliyyəti nəticəsində, global iqtisadiyyatı qeyri-sabit və ədalətsiz olub. Bu isə Şimal və cənub ölkələri arasındakı uçurumları daha da dərinləşdirir.

Dünya quruluşunda iqtisadi zəmində qeyri-bərabər imkanlar şimal ölkələrinin xeyrinə və cənubluların ziyanına işləməkdədir.

Eyni zamanda bir sıra normayaradıcı proseslər aydın deyil, qanunvericilik və icraedici aktlar arasında dəqiq bölgünün olmaması, siyasi və maliyyə hesabatlarının səviyyəsinin tələblərə cavab verməməsi halları müşahidə edilir. Bir sıra avropalılar ittifqaq etimad göstərmirlər. Məsələn: Polşanın Xarici İşlər naziri B.Qremekin fikrinə görə Aİ-da qərarlar iki-üç dövlət səviyyəsində qəbul edilir.[8]

İqtisadi, sosial, ətraf mühitin mühafizəsi, tədqiqat və texnologiyaların inkişaf etdirilməsi məsələləri barədə qərarların qəbulu zamanı ən ziddiyyətli qərar isə səs çoxluğu ilə qəbul edilən qərarların daha çox sahələrə aid edilməsi oldu. Avro-skeptiklərin narahatlığını artırdı. Çünki bu cür zaman hər hansı bir üzv dövlət bu və ya digər siyasətə qəti etiraz bildirsə belə, Avropa İttifaqı bu qaydaya uyğun olaraq qərar qəbul edə bilər. Avropa Parlamentinin səlahiyyətlərinin artırılması bu mövqelərə yeni zərbə oldu. "Razılıqvermə prosedurası" adlanan bu qaydaya görə hər hansı bir yeni dövlətin Birliyə qəbul olunması Avropa Parlamenti üzvlərinin tam əksəriyyətinin razılığı ilə baş tutmalıdır. Başqa sözlə desək, üzvlüyə namizəd ölkənin lehinə Avropa Parlamenti üzvlərinin əksəriyyəti səs verməlidir. Avropa Siyasi əməkdaşlığı Qurumu (ASƏQ) siyasi status aldığı vaxtdan

etibarən Avropa Ədalət Məhkəməsinə (AƏM) yardımçı olmaq üçün Avropa İlk İnstansiya Məhkəməsi (AİİM) yaradıldı.

Vahid Avropa Aktının integrasiya proseslərinin inkişafında növbəti addım əhəmiyyətli addım olmasına baxmayaraq, dövlətlərustü qurumlarla əməkdaşlıqdan qorxan dövlətlər və bəzi siyasətçilər bu integrasiya proseslərini məhdudlaşdırmaq üçün əllərindən gələni edirdilər. Növbəti addım 1992-ci ildə Maasrixt Müqaviləsinin imzalanması ilə baş tutdu. Maasrixt müqaviləsi integrasiya prosesinin müxtəlif sahələrini təsis etdiyi vahid təşkilat - Avropa İttifaqı çərçivəsində birləşdirdi [4, 34]

Müqavilədə iqtisadi integrasiyaya üstünlük verilməsi təsdiqlənir və gələcək siyasi ittifaqa gedən yol iqtisadi əməkdaşlığa daha çox diqqət verilməlidir.

Fransa-Almaniyanın iqtisadi siyasəti Aİ-nin sabitliyini təmin etdi. Fransa-Almaniya alyası İttifaq daxilində integrasiya proseslərini yeni səviyyəyə qaldırdı. [5,160] Maasrixt Zirvə Görüşü zamanı irəli sürülmüş təkliflər Avroskeptiklərin tərəddüdlərinə son qoydu.

Vahid Avropa Aktının bir sıra üstünlüklərindən biridə üzv dövlətlər arasında məhsulların, xidmətlərin, investisiyaların və insanların azad hərəkəti barədə prinsiplər eynilə xarici ticarətə də şamil edidi. Birliyə daxil olmayan ölkələrlə ticarət əlaqələri zamanı İttifaq vahid mövqedən çıxış etməyə başladı. Bu mühüm sənədə əsasən Aİ üzv ölkələr üçün mühüm milli maraq kəsb edən sahələrdə dövlətlərin suverenliyi saxlanılırdı. Bu həmçinin xarici və təhlükəsizlik siyasətinə və daxili işlər və ədliyyə sahələrinə də aid edilirdi.

1994-cü ildə Avropa İttifaqına İsveçin, Finlandiyanın və Avstriyanın qəbul edilməsi ilə onun sayı artaraq 15-ə çatdı.[3, 483]

2004- Avropa İttifaqı öz sıralarına daha 10 yeni üzv qəbul etdi.

450 qədər uzanan Avropa İttifaqı iqtisadi və siyasi super gücə çevrilməkdədir. Bu əlbətdə ABŞ, Rusiya, Çin, Yaponiya və digər ölkələrdə qısqançlıqla qarşılır. Amsterdam Zirvə Görüşündə belə bir qənaət əldə edilir ki, İttifaqın tarixində yeni genişlənməyə və vahid valyutanın qəbul edilməsinə hazırlıq aparılmalıdır.(6,38) Bundan başqa, Amsterdam Müqaviləsi Maasrixt Müqaviləsində razılaşdırılmayan məsələlərə də yenidən qayıtmağı, ümumi təhlükəsizlik və müdafiə siyasətinin işlənilməsi sahəsində indiyə qədər əldə edilmiş nailiyyətləri möhkəmləndirməyi, İttifaq daxilində qərarların qəbul edilməsi prosedurlarında islahat aparmağı və nəhayət, Avropa İttifaqını vətəndaşlara daha da yaxınlaşdırmaq barədə öhdəliklər götürməyi nəzərdə tuturdu. İrəli sürülən yeni prioritetlər sırasına ətraf mühitin qorunması işini gücləndirmək məqsədilə daha sərt tələbləri özündə ehtiva edən yeni siyasətin formalaşdırılması, daxili işlər və ədliyyə orqanlarının fəaliyyətinə daha ciddi nəzarət edilməsi, viza, sığınacaq verilməsi və immiqrasiya siyasətinin səmərəliliyinin artırılması məsələləri də daxil edildi. Beləliklə, genişlənmə prosesinin nəticəsində Aİ «Potsdam» sistemqurluşundan yani «Amsterdam» sisteminə keçməsinə şərait yaradı.

Gündəmdə vahid valyuta olan avroya və ümumi viza sistemini nəzərdə tutan Şengen Sazişinə qoşulma dururdu. 14 İyun 1985-də Fransa, Almaniya və Benilüks ölkələri arasında imzalanmış, soradan isə digər dövlətlərin də qoşulduğu Şengen Sazişi onu imzalayan ölkələr arasında sərhədlərin və yoxlama məntəqələrinin tədricən götürülməsini və ləğv edilməsini insanların sərbəst hərəkətini təmin etməsini nəzərdə tuturdu. [7] Sıx əməkdaşlığın vacib olduğu sahələrə xüsusən səs çoxluğu ilə səsvermə qaydasını şamil etmək idi.

Avropa İttifaqı genişlənməkdə davam edir. 2004-cü ildən başlayaraq Aİ-nin Mərkəzi və Şərqi Avropanın 10 ölkəsi, 2007-ci ildə daha 2 ölkə qəbul olunmuşdur və hal- hazırda Aİ-nin 27 üzvü vardır. Gələcəkdə bu proseslər davam edəcək. Heç şübhəsiz Cənubi Qafqaz ölkələri bu sahədə öz istəklərinin reallaşması üçün addımlar atır və regionunun aparıcı dövləti olan Azərbaycan da gələcək perspektivdə Aİ-nin gündəmində durur.

ƏDƏBİYYAT

1. Всемирная комиссия по социальным аспектам глобализации была создана в ноябре 2001 года как независимый орган. "Международная жизнь", N 5, 2005, стр. 106
2. Р. Мехтиев "Азербайджан в эпоху глобализации. Стратегия развитие ", "Бак. Рабочий " 20 мая 2004
3. Нәсəнов Ə. Müasir Beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın Xarici siyasəti. «Azərbaycan» nəşriyyatı Bakı– 2005 səh 483
4. Lodge (ed.), 1993. The European Community and the Challenge of the Future. 2nd edition
5. Monnet, Jean, Les Etats-Unis d'Europe ont commence, Robert Laffont: Paris, 1955
6. Лопухов Б.Р. Фашистский и антифашистский вариант «Европеизма» в Италии. / Средиземноморье и Европа. Исторические традиции и современные проблемы. М.: Наука, 1986
6. К.Ф. Heydərov Gömrük işinin əsasları 1-4 hissələr Bakı– 2000 səh 38
7. Tribune de Ceneve , Avril 15, 2004
8. www.europa.eu
9. "Mərkəz" qəzeti. Bakı 15/04.2011

ОМАРОВА ШАФАГ

Бакинский Университет Евразии

E-mail: Shefeg_musstafayeva@mail.ru

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ: СТРАТЕГИЯ РАЗВИТИЕ

Проблемы глобализации последние несколько десятилетий находятся в центре внимания политико-экономической мысли многих стран мира. Автор пытается анализировать этот феномен, его роль в развитии современного мира. В статье дается оценки различным мнениям в этой области, ссылается на опыт, накопленный в этом вопросе в нашей республике.

OMAROVA SHAFAG

Baku Euro Asiya University

E-mail: Shefeg_musstafayeva@mail.ru

GLOBALIZATION:DEVELOPMENT STRATEGY

Nowadays the globalization problem takes central part of political- economical thoughts in some countries of the world. The author tried to scrutinize this phenomena and its impact in the development of modern world. Investigations done in this field and different opinions have been criticized by author, too. Moreover, the gained experience of our republic in this field was analyzed in this article as well.

Rəyçilər: t.e.n. R. Zeynalov, t.e.d. P.Q. Darabadi.

Bakı Avrasiya Universitetinin «Humanitar fənlər və regionşünaslıq» kafedrasının 28 mart 2011-ci il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (protokol № 03)